

ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ

I

ΕΙΑ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θυμοῦμαι μόνον πῶς τὸ σπίτι μας ἔξαφνα καὶ μονομιᾶς ἔγεινε σκοτεινότερο, καὶ ἔτι ἀκόμα πλέον σιωπηλό. Τὸ σπίτι μας ἦταν ῥιγμένο μέσα στὸ πυκνότερα κατοικημένο σωκκάκι· κ' ἔσχυβες ἀπὸ τὰ παράθυρα κάτω κ' ἔβλεπες τὸ μισοφαγωμένο καλντερίμι, καὶ πέρα ὡς πέρα κατὰ τὸ μάκρος του τὸ βουλκωμένο αὐλάκι, τῶν παπιῶν ἀναγállιασμα· κ' ἔρριχνες πέρα ὡς πέρα τὰ μάτια σου, καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παράθυρα ταξίδευαν τὰ μάτια σου σὲ θάλασσας ἀπέραντης πότε τὸ γαλανὸν ἀμίλητο, πότε τὴν πρασινόμαυρη κοσμοχαλασιά. Καὶ ἦταν σὰ θαῦμα, νὰ βλέπης ἓνα τόσο κόσμον ἀπὸ τὰ παράθυρα ἐνὸς τέτοιου σπιτιοῦ.

Ὅμως τὸ σπίτι μας ἀνάμεσα στ' ἄλλα τὰ σπίτια ἦταν σὰν τὸ ξετίλυγμα κάποιας βαθειᾶς ιδέας ἀνάμεσα στῶν παιδιῶν τ' ἀφρόντιστα ξεφωνητά. Ὁ πατέρας μου χωρὶς νὰ λείπῃ ἀπὸ τὸ σπίτι μῆτε τρεῖς ὥρες τὴν ἡμέρα, ποτέ, θαρρούσαμε, δὲν βρίσκονταν μέσα ἐκεῖ. Ἦταν ἓνας ἀτέλιωτος καὶ ἀπόκρυφος ταξιδευτής, χωρὶς νὰ τὸ κουνᾷ ἀπ' τὸ σοφᾶ τῆς χειμωνιάτικης. Ἀπάνου στὸ σοφᾶ ποτέ δὲν τὸν ἔβλεπες νὰ κάθεται μὲ τοῦ ἀξέγνωιστου ἀνθρώπου τὴν ἀλησμονιὰν ἢ μὲ τοῦ ἀποσταμένου τὸ τέντωμα. Ἦταν ἐκεῖ σὰ σὲ τρίποδα προφητικόν, Πυθία καὶ Σίβυλλα μὲ σφραγισμένα χεῖλη, μὲ τὰ μάτια γυρισμένα πρὸς τὰ μέσα του· καὶ ὅλον σὰ νὰ βλέπε

κι' ὅλο σὰ ν' ἄκουγεν. Ὁ κόσμος του, γεμᾶτος θὰ ἦταν ἀ-
χούσματα καὶ ὀράματα, νοήματα καὶ πνεύματα. Τοῦ κόσμου
αὐτοῦ ἡ σκιά, σκιά τῆς σκιάς, ἀπαλή μαζὶ καὶ φοβερή, ξα-
πλώνονταν στὸ σπίτι.

Κ' ἡ σκιά τῆς σκιάς αὐτὴ κρατοῦσε πάντα σὰν τρομα-
σμένη τὴ μητέρα μου, φτωγὴ γυναῖκα μαζεμένη στὴ δου-
λειά της, ἀπλὴ καὶ ταπεινὴ, ὅμως λιγώτερο ὑποτακτικὴ παρ'
ὅ,τι ἔδειχνε· τὸν ἄντρα της τὸν κύτταζε σὰν ἄνθρωπο μισο-
ἄρρωστο καὶ μισοάγιον· μὲ σέβας καὶ μὲ λύπη, καὶ μ' ἓνα
κουφὸ θυμό· κάποτε ξεσποῦσεν ὁ θυμός, ἀστραπὴ καλοκαι-
ριοῦ, χωρὶς βροντὴ, σὰ νὰ τὸν ᾔθελε ὅχι καὶ τόσον ὑπερκό-
σμιον καὶ κάπως πλέον ἄνθρωπο. Καὶ ἡ σκιά τῆς σκιάς
αὐτὴ σὰ νὰ κρατοῦσε καὶ τὶς ἀδελφές μου κάπου προσηλω-
μένες νοερά. Ἐφαίνονταν στὰ χρόνια κι' ἀπ' ὅτι ἦταν μεγα-
λειότερες κι' οἱ τρεῖς· ἀλλ' ὅ,τι κι' ἂν ἔχαναν ἀπὸ τὸ λυγερὸ
τῆς χάριτος κι' ἀπὸ τὸ δρόσος τῆς νεότητος τὸ κέρδιζαν ἀπὸ
γλυκύτητα ἐκφράσεως· ὦ λάμψις τῆς γαλήνης καὶ ἅγιο μῦρο
τῆς ὑπομονῆς! ὦ πρόσωπα, συλλογισμένα πάντα, περισσότερα
σὰς θυμοῦμαι σὰν ἀγάλατα, παρὰ σὰν τᾶλλα πλάσματα
τῆς ζωῆς. Ποτὲ δὲν εἶδα καμμιᾶς τὴν ὄψιν· ἀλλάξῃ, νὰ χα-
ράξῃ, νὰ σαλέψῃ ἀπὸ τῆς φωνῆς τὸ σάλπισμα κι' ἀπὸ τῆς ὀργῆς
τὴν τρικυμίαν. Ἡ πλέον πολυθόρυβη χαρὰ σας ἔσβυνε μόλις
ἔφθανε σ' ἓνα χαμόγελο στὴν ἄκρη ἀπάνου τῶν χειλέων, κ'
ἐκεῖνο σκεπασμένο προσεκτικά. Μόνον ἡ μικρότερη, ἂν καὶ
δὲν ἔδειχνε καμμιὰ μικρότερη ἀπὸ τὴν ἄλλην, ἔπαιρνε ἀπὸ
μιὰ παράμερην γωνιάν, ὅταν πρὸ πάντων ἔλειπε ὁ πατέρας,
μιὰ κιθάρα· καὶ ντροπολὰ μ' αὐτὴ, σὰ νὰ ξεφάντωνε μεθυ-
στικὰ καὶ ἄσωτα, καὶ δὲν ᾔθελε κανεὶς νὰ τὴν ἰδῇ, τραγου-
δοῦσε σὲ μιὰν ἄλλην παράμερην γωνιά σιγαλὰ σιγαλὰ, σχεδὸν
ἀπὸ μέσα της, κι' ἀκολουθοῦσεν ἡ βραχνὴ κιθάρα σιγαλω-
τερα :

Θὰ ξυπνήσῃ τὴν ἕσπερον μέρα,
Εἰς τὸν Πλάστην ἐμπρὸς νὰ κριθῇ,
Καὶ μὲ σέβας ἐμπρὸς τοῦ κινῶντος
Τὰ λευκά της τὰ χέρια θὰ εἰπῇ :
Κύττα μέσα στὰ σπλάχνα μου, Πλάστη . .

Κ' ἐγὼ τὸ μόνο ἀγόρι μέσα στὸ σπίτι ποῦ λίγο ἀκόμα καὶ στοιχειωμένο θὰ τῷκραζες, τριγυρνοῦσα ἑπτὰ χρόνων πεταλοῦθα, παραστρατισμένη στὴ ζωὴ ποίος ξέρει πῶς κι' ἀπὸ ποῦ, καὶ βύζαινα καὶ τοῦ πατέρα τὴν προφητικὴν γαλήνην καὶ τῆς μητέρας τὸν ἄμαθο φόβο, καὶ τῶν ἀδελφῶν μου τὴν μαρτυρικὴν προσήλωσιν. Καὶ πότε στοῦ σχολείου τὴ φυλακὴ μὲ τᾶλλα βάρβαρα παιδιά, πότε μὲ τὸν ἑαυτό μου παιχνιδίζοντας χωρὶς παιγνίδια κάτω στὴν αὐλή, πότε σκυμμένος σὲ μιὰν Ἀγία Γραφή, παλαιῖκὸ βιβλίον, ἔκδοσις Μόσχας, καὶ τί ὄγκος! — ποῦ ὥραις ἔψαχνα τὰ φύλλα χωρὶς νὰ τὰ διαβάζω — πότε ἀντικρύζοντας μέσ' ἀπὸ τὸ παράθυρο τὴ λάσπη τοῦ καλντεριμιοῦ μὲ τῶν παπιῶν τὰ τριγυρίσματα, καὶ πότε ἴσα πέρα τὴν ἀπέραντη θάλασσα, ἔνοιωθα πάντα κάποια λευκά χέρια ποῦ κινοῦνταν μὲ σέβας μπροστὰ σὲ κάτι Ἀόρατο, καὶ μιὰ φωνὴ ποῦ δὲν εἶχε τίποτε τὸ ἀνθρώπινον, ἠχολογοῦσε πάντα στ' αὐτιά μου: Κύττα μέσα στὰ σπλάγχχνα μου, Πλάστη!

2

Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνη θυμοῦμαι μόνο πῶς τὸ σπίτι μας ἔξαφνα καὶ μονομιᾶς ἔγεινε σκοτεινότερο, κι' ἀκόμα πλέον σιωπηλό. Καὶ τί παράξενο! Σκοτεινότερον, ἐνῶ τὴν ἡμέρα ἐκείνην ἴσα ἴσα ἡ ξεθωριασμένη ἐξώπορτα, ποῦ κλεισμένη ἔμενε πάντα, εἶχε ξεχασθῇ μισάνοιχτη, καὶ γλυστροῦσε τολμηρότερα τὸ φῶς τοῦ δρόμου μέσα. Καὶ πλέον σιωπηλό, ἐνῶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔτριζεν ἀπὸ τὰ πατήματα τῶν ἀνθρώπων ποῦ τὴν ἀνεβοκατέβαιναν. Ὅμως ποτὲ λυπηρότερος θόρυβος δὲ θυμοῦμαι νὰ τάραξε τὴν μακαριστὴν γαλήνην τοῦ πατρικοῦ μου σπιτιοῦ.

Ἐνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλον ἐπρόβαλλαν· κάποτε ἀνέβαιναν δύο δύο μαζί. Μέσα σ' ἐκείνους μοῦ ἀπόμεινεν ἡ μνήμη τοῦ γέρω ταγματάρχου μὲ τὸν νέον ἀνθυπολοχαγὸ, τῶν παππάδων τῆς ἐνορίας, τοῦ γείτονα τοῦ πραγματευτῆ, τοῦ κυρίου δημάρχου, τῆς κοκκίνας Ἀννίκας ἀπὸ τὴν Πόλι, τοῦ δασκάλου μου, ἐνὸς παχύσαρχου φουστανελά, κ' ἐκείνου ποῦ

χτυπούσε τὸ ραβδί του περνοδιαβαίνοντας τὸ καλντερίμι μὲ τὰ μάτια του ψηλὰ στὰ παραθύρια. Κ' ἡ σκάλ' ἀπὸ τὰ πατήματα ἔτριξε, πονοῦσε, ξεφωνοῦσεν, ἐστέναζε, βογγοῦσε· καὶ τ' ἀνεβάσματα ἀργὰ καὶ μετρημένα, σὰ χτύποι νεκρικῆς καμπάνας μέσα στοῦ ναοῦ τῇ σιγαλιά· καὶ τὰ παράθυρα βαρεῖα βαρεῖα κλεισμένα, γυαλιὰ καὶ σκοῦρα· καὶ τὸ σπίτι νυχτοπνιγμένο· καὶ τὸ φῶς ἀνέβαινεν ἀπὸ κάτω, ἀπὸ τὴν ἐξώθυρα τῆς ἑμπατῆς, σὰν ἀπὸ καντύλι τάφου. Καὶ καμμιὰ φωνὴ δὲν γροικοῦσες· τὸ σπίτι μας ἦταν ἡ πηγὴ ποῦ ἀναβρύζει τὸ ἀμίλητο νερό.

Μέσα στὴ χειμωνιάτικη θρονιασμένος, ὅπως πάντα, στὸ σοφᾶ, ἐλαφροσηκώνονταν γιὰ νὰ χαιρετίσῃ τὸν καθένα ποῦ ἔμπαινε, καὶ πάλι ξανάμενε στὴν ἴδια θέσι. Σκυμμένος μὲ τὰ χέρια στὰ γόνατ' ἀπιθωμέν' ἀπάνου ἀπαλά, μὲ τὸ μεγάλο χιονόμαλλο παράξενο κεφάλι ποῦ καὶ γυμνὸν εἶχε τὴν μεγαλοπρέπειαν δεσποτικῆς μίτρας, μὲ τὰ μάτια ποῦ στοργγυλόφερναν σὰν τρύπαις, ὅμως ἐξω πεταχτά, (καθὼς ὅταν κανεῖς γιὰ νὰ διακρίνῃ κάτι τι ποῦ δὲν καλοβλέπει, ξεκρεμιέται ὁ μισὸς ἐξω ἀπὸ τὸ παράθυρο), μάτια βυθισμένα σὲ κάτι ποῦ δὲν ἦταν μὴτε ψηλὰ μὴτε χαμηλὰ μὴτε πουθενὰ μπροστά μας, μὲ μιὰν ἀκτῖνα ἀπὸ τὸ κλειστὸ παραθυρόφυλλο κλεφτᾶτα ἀναπαυμένη στὸ μακρουλὸ μέτωπό του, σφραγισμένο μὲ τὴν μυστικὴν βοῦλαν ἰσχυρότερ' ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Κ' ἡ ὁμιλία τῶν ἀνθρώπων ἂν ἔσωνε νὰ βγῇ ἀπὸ τὰ χεῖλη, πάγωνεν ἀμέσως, ὡς νὰ μὴν εὑρίσκεν ἄερα νὰ τῇ ζήσει· καὶ τὰ λόγια ἦταν κάτι ἀδύνατο μὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο ποῦ ἦταν τόσο σεβάσμιος, ἀλλὰ καὶ τόσο ξένος μὲ τὸν κόσμον γύρω του, γιὰ νὰ τοῦ μιλήσῃ τῇ γλῶσσά του.

Ὁ κόσμος ἐκεῖνος ποῦ ἀνεβοκατέβαινε κι' ἔστεκεν ἓνα δυὸ λεπτὰ κι' ἔσφιγγε καὶ ξανάσφιγγε τὸ χέρι τοῦ νοικοκύρη, — ἐνῶ στὸν ἀντικρυνὸν ὄντ' ἀν μητέρα καὶ ἀδελφές κάθονταν κι' ἐκεῖνες γύρω πολὺ πλὺ συμμαζεμένες καὶ θλιβερότερες μὲ δακρυσμένα μάτια, κι' ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ μὲ μισοκοιμημένα λόγια ποῦ τότε δὲν τὰ καλοκαταλάβαινα καὶ τώρα δὲν τὰ θυμοῦμαι πιά, — ὁ κόσμος ἐκεῖνος εἶχεν ἔρθει γιὰ νὰ συλλυπηθῇ. Τί κακὸ μᾶς ἦρε τόσο δυνατόν, ὥστε νὰ κουβα-

λήση τούς ἐκεῖ στὸ ἐρημικὸ τὸ σπίτι, καὶ τόσο μακρυνόν, ὥστε χωρὶς νὰ φέρῃ τὴ φουρτοῦνα τῶν βόγγων καὶ τῶν παρδαρμῶν, ἐπρόσθεσε μόνον ἓνα λεπτοκάμωτο συγνεφιασμένο στρῶμα στὸν λευκὸσύννεφον βαθυσυλλογισμένον οὐρανὸν μας;

Ὅταν ἐτελείωσαν τ' ἀνεδοκατεβάσματα, μὲ τὸν πατέρα μόνον ἓνας ἔμεινε, ὁ ἓνας ὁ δικός του, ὁ ὑποτακτικός του, ὁ μόνος ποῦ τὸν ἄφηνε καμμιὰ φορὰ νὰ τοῦ συντροφεύῃ τὴν ἀσυντρόφευτη μοναξιά. Καὶ θυμοῦμε τότε πῶς ἄκουσ' αὐτά:

— Διδάσκαλε, πῶς ἔγινε τὸ κακόν;

— Ἐπεσεν εἰς τὴν μάχην. Τοὺς ἐπερικύκλωσαν οἱ τακτικοὶ τοῦ Μουσταφᾶ. Οἱ ἄλλοι ἐξ ἀνάγκης παρεδόθησαν. Αὐτὸς ἐτράβηξεν ἐμπρός, ἐμπρός ἴσα πρὸς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ. Δὲν ἤθελε νὰ αἰχμαλωτισθῇ. Τὸν πρῶτον στρατιώτην ποῦ συνήντησε, τὸν ἐκτύπησε. Καὶ τὸν ἐκρεοῦργησαν.

— Πῶς ἐχάθη!

— Ὡς μάρτυς.

— Διδάσκαλε, πότε ἦλθε τὸ τηλεγράφημα;

— Σήμερον πρωΐ. Ἀλλὰ τὸ ἐπερίμενα ἐγώ. Αὐτὰ ποῦ σᾶς λέγω δὲν μοῦ τὰ ἔμαθε τὸ τηλεγράφημα.

— Πῶς! ἐγνωρίζατε τὸν θάνατον;...

— Μάλιστα. Εἶχα τὸ ἰδικόν μου, τὸ ἰδιαίτερον μῆνυμα, πρὶν λάβω τὸ ἄλλο.

— Ἀπὸ ποῦ;

Καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὁ πατέρας, ἀπλᾶ καὶ σιγαλά, σὰ νὰ ἐπρόφερα τὸ γνωστότερο μέρος τοῦ τόπου μας, ἀποκρίθη:

— Ἀπὸ τὸν πνευματικὸν κόσμον!

3

Ποῖος ἦταν ὁ χαμένος; ποῖος ὁ μάρτυς; Ἦταν ὁ θεῖός μου, ὁ νεώτερος ἀδελφός τοῦ πατέρα.

Ἀνάμεσα στὰ μάτια τὰ βυθισμένα στὸ χάος τοῦ ἀοράτου, στὰ περισκεπασμένα μέτωπ' ἀπὸ τὴν ἀδιάλυτη συγνεφία τῆς συλλογῆς, στὰ κυρτωμένα κορμιά, ἔτοιμα νὰ γγίξουν μὲ τὸ πρόσωπο τῇ γῇ σὲ μιὰν ὁρμὴ προσευχῆς, τοῦ θεοῦ μου τὸ ἀνάστημα τὸ μισοβλέπω σὰ θριαμβευτικὸν ὄραμα· σιγοπερ-

νάει κι' αὐτὸς καὶ περπατάει θαυμαστὰ ἀπάνου ἀπ' τὰ ὀλό-
 θαθα νερὰ μέσα στὴ λίμνη τῶν πρώτων ἀναμνήσεων.

Ὁ θεὸς μου δὲν κάθεται μαζί μας. Κάποτε κάποτε μᾶς
 ἔρχετ' ἀπὸ τὴ μεγάλη χώρα. Βρίσκειτ' ἐκεῖ, στρατιώτης.
 Ποτὲ δὲ γράφει τοῦ πατέρα, μήτε κανενός. Τὸ χέρι του
 πένα ποτὲ δὲν ἐκράτησεν· ἴσως τὴ νόμιζε βαρύτερην ἀπὸ
 τὸ σπαθί του. Ἐπειτα ὅ,τι δὲν μπορούσε νὰ τὸ εἰπῇ ζωντανὰ
 μὲ τὰ χεῖλη του, δὲν θὰ ἦταν ἀνάγκη κανεῖς νὰ τὸ μάθῃ
 ἀπὸ τὸ χαρτί. — Ποῦ νὰ εἶνε, τί νὰ κάνῃ ὁ θεὸς ; — Ἀφοῦ
 δὲν ξέρουμε κι' ἀφοῦ δὲν ἀκούμε τίποτε γι' αὐτόν, θὰ εἰπῇ
 πῶς εἶνε καὶ πῶς βρίσκεται καλά. Τί ἄλλο ; — Νά τος ὁ θεός.
 Μᾶς ἔρχετ' ἀπὸ τὴ μεγάλη χώρα. . . — Ἐδῶ εἴμαστε· κα-
 λῶς σὰς ἡῦρα !

Καὶ τότε καὶ πάντα περισσότερ' ἀπὸ τρεῖς, πέντε τὸ πολὺ
 μέρες δὲν ἔμεινε μαζί μας. Ἄφηνε τὸ σπαθί του στὴ μιὰ
 μεριά καὶ τὸ πηλίκιον μὲ τὴν κορῶνα στὴν ἄλλη. Κι' ὅταν
 δὲν ἦταν ὁ πατέρας μπροστά, ἔτρεχε καὶ φοροῦσε τὴν κο-
 ρῶνα κι' ἔζωνε τὸ σπαθί. Καὶ τί νὰ σᾶς πῶ ; Τὸ σπαθί ἐκεῖνο
 ναὶ μὲν δὲν εἶχε τὴν ἐντάφια μυρουδιά, κάτι πλέον παχύ-
 τερη κι' ἀπὸ λιβάνι, τῶν κατοχρονίτικων σελίδων τῆς Ἀγίας
 Γραφῆς· ἀλλ' ὅμως εἶχε τὴ λάμψι, καθὼς ἐβάραινε μέσα
 στὰ παιδιάτικα χέρια μου, ἐνὸς πράγματος ὅμοια ξένου ἀλλὰ
 κάπως πλέον παιγνιδιάρικου, πλὴ πολὺ πρόσχαρου. Καὶ σὰ
 νὰ μοῦ χαμογελοῦσε τὸ τεράστιον αὐτὸ δυσκολομεταχείριστο
 παιγνίδι. — ἀλλοίμονο ! ἡ Γραφή ποτὲ δὲν μοῦ χαμογέλασεν.

Ὁ θεὸς εἶχε τοῦ πατέρα τὰ χαρακτηριστικά· τοὺς γνώ-
 ριζες ἀπὸ τὸ πρόσωπο πῶς ἦσαν ἀδέρφια. Ἀλλὰ κάθε μιὰ
 γρχιμὴ τοῦ προσώπου τοῦ θείου μου ἐμφύχωνεν ἓνα πνεῦμ'
 ἀνόμοιο. Καὶ τὸ πνεῦμ' αὐτὸ δὲν ἦταν — ἔτσι τῶρα ἐξηγῶ
 ὅσα τότε ἀντίκρουζα σὰν ἀδιάβαστα γράμματα, — δὲν ἦταν ἡ
 προσευχὴ ποῦ ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε γῆς δεσμὸ πετάει καὶ πλα-
 νᾶται στὰ ὑπερούσια, δὲν ἦταν ἡ ἀσκητικὴ ἀταραξία· τὸ
 πνεῦμα ἐκεῖνο ἔδειχνε τὴ γλύκα τοῦ ἀνθρώπου ποῦ βαρέ-
 θηκε στοῦ κόσμου τὸ πολυζαλισμένο σύρε κ' ἔλα καὶ ποῦ
 ζῇ μέσα σ' αὐτόν εἰρηνικὰ καὶ κάπως περήφανα, χωρὶς νὰ
 σκοτιέζεται, γιὰτὶ κάνει μέσα στὸν κόσμον ὅ,τι πρέπει νὰ κάνῃ.

Ὁ θεῖος ἦταν σὰν τὸ πατέρα σχεδὸν καὶ αὐτὸς ὀλιγόλογος. Ὅταν ἔρχονταν στὸ σπίτι, πρόσεχε μῆτε τὸ σπαθὶ τοῦ δυνατὰ νὰ χτυπήσῃ στὸ πάτωμα· πατοῦσε σχεδὸν στὰ νύχια. δὲν ἤθελε σὲ τίποτε νὰ μᾶς ταραῖξῃ. Τὸ μόνο ποῦ ζητοῦσεν, ὑψώνοντας καὶ τὴν φωνὴν ἐν ἀνάγκῃ, ἦταν ν' ἀνοίξωμε λιγάκι πλέον διάπλατα τὰ πορτοπαράθυρα, γιὰ ν᾿ ἀμψη πλουσιώτερο τὸ φῶς, ἀφθονώτερος ὁ ἀέρας. Ἀλλὰ κι' αὐτὸ νὰ μὴν ἔκανε, θαρρῶ πῶς ἔφτανε τὸ δικό του φῶς, ὁ δικός του ὁ ἀέρας. Εἶχεν ἓνα γέλοιό ποῦ σὰ γαργάλισμα τὸ ἐνοιῶθεσ. Ἀπὸ τὸ ἡλιοκαυμένο δέρμα, τὴ γρυπὴ μύτη, τὸ στριμμέν' ὄλο ἴσα μουστάκι, τὸ κάπως πρὸς τὰ ἔξω γυριστὸ πηγούνι, τὸ ἱλαρώτατο βλέμμα, τὸ λιγότεριχο κεφάλι, τὴν ἥσυχη κορμοστασιά, τὸ ἐγκάρδιο φέρσιμο, τὸ πηλίκιον ἀπορριγμένο πάντα πρὸς τὴν κορφήν, ἀπ' ὅλα αὐτὰ προχύνεταν μιὰν ἀεροκάμωτ' εἰρωνεία, κ' ἓνα περίγελο χαϊδευτικώτατον. Νόμιζες πῶς τοῦ φάνταζε κάπως παράξενο τὸ σπίτι μας, ἀλλὰ καὶ σὰ νὰ τὰγαποῦσε πονετικώτερα γιὰ τοῦτο· κανεὶς ἔτσι τὰγαπᾷ τ' ἄρρωστο τὸ παιδί τοῦ πιότερ' ἀπὸ τὸ γερό.

Πῶς μοῦ τὸν παρουσιάζ' ἡ ἐνθύμις τὴν ὕστερη φορὰ ποῦ πέρασεν ἀπὸ τὸ σπίτι! Ἡ ματιὰ καὶ τὸ χαμόγελο χωρὶς νὰλλάξουν, ἔχουν κάτι τι σκοταδερώτερον, κι' ἡ ἀλάλητ' εἰρωνία στέκετ' ἀπάνου του, σὰν ἀγκαθάκι, ἀθώρητο σχεδόν, πνιγμένο μέσα στὰ ροδόφυλλα. Κ' ἔφευγε. Καὶ φεύγοντας, ἐξαιρετικὸ κάμωμα, μᾶς ἐφίλησεν ὅλους. Καὶ τὰ φιλάκια ἀντήχησαν γλυκὰ καὶ μυστικά σὰν τὸ τραγουδοκίθαρισμα τῆς τρίτης ἀδελφούλας. Καὶ φεύγοντας γύρισε ἀπὸ τὸ κάτου σκαλοπάτι, καὶ βούϊξε τὸ μοναχικὸ σπίτι, πρώτη φορὰ, σὰν ἀπὸ σάλπιγγα πολέμου, ὕστερ' ἀπὸ τὰ φιλιά, ἀπὸ μιὰ φωνή: "Ε χ ε τ ε γ ε ι ᾶ! Τέτοια βοή ποτὲ ἄλλοτε δὲν ξαναπλώθηκε στὸ σπίτι.

Καὶ ξέραμε πῶς ποτὲ δὲν θὰ μαθαίναμεν τί γίνονταν, ἴσα μὲ τὴν ὥρα ποῦ θὰ τὸν ξαναβλέπαμεν. Ἀλλ' ὕστερ' ἀπὸ μιὰ βδομάδα μᾶς ἔτυχε τὸ πρωτάκουστον. Ἐλαβεν ἓνα γράμμα ὁ πατέρας. "Ὅχι γράμμα, ἀλλὰ φωτογραφία· κ' ἦταν αὐτὴ ὁ θεῖός μας. Μὲ τὴ στολή του, μὲ τὸ σπαθὶ του, μὲ μιὰ καπὸτα κρεμαστὴ ἀπὸ τὸν ἓναν ὦμο, μὲ κρητικὰ ὑποδήματα,

μέ δυὸ πιστόλια στὸ σελάχι, μέ τὸ πηλίκιον ἀναγυρμένο ψηλά. Μὲ τὸνα χέρι τὸ σπαθὶ κρατῶντας, ἄγγιζε μέ τ' ἄλλο τὰ πιστόλια του. Κ' εἶχε τὴν ἴδιαν ὄψιν ἢ εἰκόνα, κ' ἔβγαინεν ἀπ' αὐτὴν ἢ ἴδια φωνὴ τοῦ τελευταίου ἀποχαιρετισμοῦ: "Ἐ χ ε τ ε γ ε ι ᾶ! Κ' ἦταν αὐτὸ τὸ πρῶτο καὶ τὸ ὕστερον γράμμα του.

Εἶμαστε ὅλοι μαζεμένοι στὸ τραπέζι. ὅταν ἦρθεν ἡ φωτογραφία. Μόλις τῆς ἔρριξε μιὰ ματιὰ ὁ πατέρας. Κ' ὕστερ' ἀπόμεινε κυττάζοντας πρὸς τὸ κενόν. Κ' ὕστερ' ἀνεβάζοντας ὡς τὸ μεγαλόπρεπο κεφάλι του ψηλά τὴν εἰκόνα, λιγάκι ὀπως ὑψώνει ὁ λειτουργὸς τὰ ἄχραντα, κάτι ἄνοιξε τὸ στόμα γιὰ νὰ μᾶς πῇ, μὰ δέν τὸ εἶπε. Μόνο σὲ δειλὸν ἐρώτημα τῆς μητέρας ἀπαντῶντας, γύρισε σ' ἐμᾶς καὶ εἶπε:

— Ὁ θεὸς βρίσκεται γιὰ ταξίδι.

"Ὑστερ' ἀπὸ τριάντα, κοντά, χρόνια, ψάχνοντας ἀδιάφορα μέσα σ' ἓνα βιβλίο νεοτυπωμένο, ἱστορία μιᾶς ἐπαναστάσεως, νὰ τί διάβασα! «Τὸ μανιάτικο τάγμα εἶχε στὴν ἀρχὴν ἑφτάκίσους ὡς ὀχτακίσους ἄνδρας. Ἀλλ' ὅταν ἦρθεν ὁ Φλουράνης, τὸ ἦϋρεν ἀποδεκατισμένον ἀπὸ τὸν πόλεμον. Ἐξῆ μῆνες εἶχαν ποῦ κρατοῦσαν τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τοὺς καπετανεοὺς του πολλοί, μέσα σ' αὐτοὺς ὁ δεῖνα κι' ὁ δεῖνα (κ' οἱ δυὸ σημειώονταν μέ τὰ ὀνόματά τους· τὸ δεύτερον ὄνομα ἦταν τοῦ θεοῦ μου), ἔπεσαν παλληκαρίσια στὰ βόλια τῶν ἐχθρῶν».

Νὰ τ' ἀπαντήσω δέν τὸ περίμενα τ' ὄνομά του, σχεδὸν τριάντα χρόνι' ἀφοῦ τὸν ἔσθυσεν ὁ θάνατος. Γιατὶ τὸ ἡρωϊκόν του τέλος εἶχε περάσει τόσο ἀμίλητα, τόσο ἀδιάφορα, σὰ νὰ ἦταν ὁ πλέον συνειθισμένος χαμός τοῦ πλέον ἀσήμαντου νοικοκύρη. Ἐφημερίδες βούϊζαν τῶν συμπολεμιστῶν του τὰ ὀνόματα, ὁ κόσμος τὸ δικό του μήτε ποῦ τὸ ψιθύρισε. Σὰν τὸ διαμάντι ποῦ εἶνε κάρβουνον, εἶνε καὶ ἡ δόξα, τύχη. Κι' ὅμως μιὰ κάποια λογικὴ ἔστησε κ' ἐδῶ τὸ θρόνο της. Μιὰν ἀρμονία ἔδεσε τὴν ὑπαρξιν πρὸς τὴν ἀνυπαρξίαν του. Ὅπως αὐτὸς ποτὲ ἐπὶ ζωῆς του πένα δέν

ἔπιασε, καὶ τὸ χαρτὶ τὸ ἐχθρεύονταν θανάσιμα, τὸ χαρτὶ καὶ ἡ πένα τὸν ἐκδικήθηκαν μετὰ θάνατον. Τὸν ἄφησαν κλεισμένο χρόνια καὶ καιροὺς ἀπέξω ἀπὸ τὸν κόσμον τους.

Ἐτοῦτα στοχαζόμενος, ἐξακολούθησα τὸ διάβασμα στὸ ἴδιο φύλλο. Καὶ ὦ ταραχὴ καὶ ὦ θαυμασμός! Αἰσθάνομαι σιὰ στήθια τὴν καρδιά νὰ βαρυχυπάη, σὰν ἡλεκτρικὸ κουδούνι γγιγμένο ἀπὸ ἓνα χέρι ποῦ ἐπετρώθη ἀσάλευτον ἀπάνου του, κ' αἰσθάνομαι τὸν ἥσυχον ἀέρα τοῦ δωματίου μου νὰ συνταράζεται ἀπὸ τὴν παρουσίαν, καὶ τὸ νοῦ νὰ λαχταρίζει στὸ ψηλάφισμα τοῦ Ἀοράτου.

Γιατὶ τὸ βιβλίον ἀνιστοροῦσε τὸν θάνατον τοῦ θείου μου με τὰ ἴδια λόγια τοῦ πατέρα μου, τὰ λόγια τὰ μυστικὰ καὶ τ' ἀπαράλλακτα, τὸ μῆνυμα «τοῦ κόσμου τοῦ πνευματικοῦ.» Πράγμα εὐκολοξήγητο, μπορεῖ νὰ εἰπῇτε. Ἀλλὰ σ' ἐμὲ κάτι ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ ἀγνώστου, ποῦ ἐδῶ καὶ τί-σα χρόνια, λίγους μῆνες ὕστερ' ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ θείου, ἐδυθίσθη κι' ὁ πατέρας, κάτι μοῦ λέει πῶς ὄχι!

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ὁ λοχαγός.—Δὲν ντρέπεσαι, λοχία, νὰ μεθῆς ἔτσι; Ἄμ' τί θὰ κάμης ὅταν γίνῃς λοχαγός;

Ὁ λοχίας.—Τί θὰ κάμω; Δὲν θὰ καταδέχουμαι τότε νὰ μιλῶ μὲ λοχίους μεθυσμένους! . .